

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΨΕΥΤΙΕΣ

Θὰ τὸ πιστέψω τὸ θρασύ, τὸ ἀνείπωτο τὸ ψέμμα!
Στὰ μάτια σου ποὺ λάμψανε στὴν τύχη θ' ἀντικρύσω
φλόγα μικρὴ καὶ μυστική, ποὺ φούντωσε γιὰ μένα,
καὶ στὰ χλωμά τὰ χέρια σου τρεμούλιασμα θὰ χύσω,
τρεμούλιασμα παράξενο καὶ ψεύτικο — ωἱμένα!

Πρέπει τὸ ἀνείπωτο νὰ πῶ!

*Ψεύτικο τὸ τρεμούλιασμα καὶ ψεύτικη κι' ἡ λάμψη
κι' δψεύτης εἶμ' ἐγώ!*

[1932 ;]

ΣΟΝΕΤΤΑ

1.

Καὶ Σοῦειπα μεθυσμένος ἀπ' τὴν σκέψη
ποὺ ξάφνον φούντωσε — χαρά! — βαδειά μου
κι' ἔχυνε κύματα μέσος στὴ μιλιά μου
περήφανα: — Ποτὲ νὰ βασιλέψει

κι' οὗται στεφάνι ἀθάνατο νὰ δρέψει
θὰ μπόρειε Αὐτός, ἢν μέσα στὴ ματιά μου
δὲν καθρεφτίζονται, καὶ στὴ λαλιά μου
δὲν σχηματίζονται γιὰ κάθε βλέψη

τὸ θεῖο Σου κι' ἡ θεῖα ἀποστολὴ Του:
τὸ σῶμα τοῦ μονάκριβου ΘΕΟΥ.

Στὰ σκότη θᾶσβυντα τῆς φυλακῆς

τῆς ἄγνωστης οἰκτρᾶ, κι' ἡ δύναμη ΤΟΥ
θὰ χάνονται στοὺς τάφους τοῦ καιροῦ.
Μ' ἀστραφα ΕΓΩ τοῦ ΘΕΙΟΥ Ο ΔΥΤΡΩΤΗΣ!

[1934 - 1935]

2.

Χαμένος πέφτω μὲ λυγμοὺς μπροστά Σου:
— Δόξα! — φωνάξω — δόξα στὸ ΘΕΟ!
Νὰ λάμπει πῶς ΤΟΝ εἶδα καθαρὸ
μέσα στὴν ἀχραντη τὴν ὠμορφιά Σου!

*ΑΥΤΟΣ χαμογελᾶ μου στὴ ματιά Σου
καὶ τὴ λευκὴ τὴ σάρκα Σου θωρῶ
τὸν ΕΝΟΣ αὐτοῦ μονάχοιβον ἀνθός :
Μοναδικὸ τραγοῦδι Τον ἡ μιλιά Σου !*

*Μὲ τὴν περιπατησιά Σου ΑΥΤΟΣ χορεύει·
κ' εἰν' ἡ ψυχὴ Σου δὲ ΚΥΡΙΟΣ — ΑΥΤΟΣ
ποὺ μὲ διατάξει μπρός Σου νὰ λυγίσω.*

** Απὸ τὴν ὄπαρξή μου — μοῦ γυρεύει
τὸ ΠΑΝ... Κ' εἰσι στὰ πόδια Σου χλωμός
τὸν ἔανιδ μου ὅλοκληρο θὰ χύσω.*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ

Σχέδιασμα τοῦ Δημ. Καπετανάκη

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΒΙΛΙΚΗΣ φΙλοτεχνίας
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΤΕΧΝΙΚΗΣ φΙλοτεχνίας
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗ

ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΥΣΤ*

Λίγα πράμματα είναι τόσο βαρετά όσο αύτές οι διαλέξεις ή αύτά τὰ βιβλία που έχουν γιά τίτλο «ἡ φιλοσοφία τοῦ τάδε ή τοῦ δεῖνα μυθιστοριογράφου». Παρ' ὅλα αὐτά, παρ' ὅλον δτὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ γίνω καθόλου βαρετὸς θὰ σᾶς μιλήσω ἀπόψε γιὰ τὴ φιλοσοφία ἐνὸς μυθιστοριογράφου, γιὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Προύστ. 'Ο τίτλος δὲν ὑπόσχεται πολλὰ καὶ εἶμαι βέβαιος πώς περιμένετε κάτι πολὺ ἀξιόλογο. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο σπεύδω γὰρ σᾶς πῶ δτὶ θὰ προσπαθήσω ν' ἀπομακρύνω ὅσο είναι δυνατὸ κάθε τί που ὁ τίτλος ὑποβάλλει καὶ σᾶς προκαταλαμβάνει. Καὶ θὰ τὸ κάμω ὅχι μόνο γιατὶ δὲ θέλω γὰρ σᾶς κουράσω ἀλλὰ κυρίως γιατὶ πιστεύω πῶς δτὶ συνήθως παρουσιάζεται ως ἡ φιλοσοφία ἐνὸς ποιητῆ ή ἐνὸς μυθιστοριογράφου δὲν ἔχει ἀπολύτως τίποτε νὰ κάμει μὲ τὴ φιλοσοφία, γιατὶ ἀν εἶχε, τότε δὲ θάτανε βαρετή. Χωρὶς ἀλλο θὰ σκέπτεστε πῶς αὐτὸ είναι μιὰ παραδοξολογία, ἀλλὰ είναι μιὰ κακὴ ἀντίληψη η ἵδεα που ἔχει διόσμος γιὰ τὴ φύση τῆς φιλοσοφίας. Τὴν φαντάζονται σὲ μιὰν ἀφηρημένη κι' ἀνώφελη ἐπιστήμη που δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὴ ζωὴ — μὲ τὴ ζωὴ μας — καὶ δτὶ δταν τὴ γνωρίσομε στὴ μορφὴ μιᾶς διάλεξης η ἐνὸς βιβλίου, κάμνει τοὺς ἀνθρώπους μὲ κοινὸ ἰσορροπημένο μυαλὸ νὰ χασμουριοῦνται. Σχεδὸν δλοι ἔχουν αὐτὴ τὴν ἵδεα γιὰ τὴ φιλοσοφία, ἀκόμη καὶ κεῖνοι ποὺ πασχίζουν ν' ἀνακαλύψουν τὴ φιλοσοφία τοῦ ἀγαπημένου τους ποιητῆ. Διαβάζουν τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, σημειώνουν τὰ πιὸ ἀφηρημένα ἐδάφια καὶ χρησιμοποιῶντας τὶς δικές τους σκέψεις γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ κενὰ, προσπαθοῦν ν' ἀνοικοδομήσουν ἔνα σύστημα ποὺ μᾶς παρουσιάζουν ως τὴ φιλοσοφία αὐτοῦ η ἔκείνου τοῦ συγγραφέα. Φυσικά, αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα είναι τόσο μακρύα ἀπ' τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία, ὅσο είναι κι' ὁ συγγραφέας στὸν ὅποιο τὸ προσάπτουν. 'Ο Θεὸς δὲς μὲ φυλάξει ἀπὸ μιὰ τέτια συμπεριφορὰ πρὸς ἔνα συγγραφέα ποὺ ἀγαπῶ δτὸ τὸν Προύστ. 'Αλλὰ γιὰ ν' ἀποφύγω ἔνα τέτοιο σφάλμα,—θὰ 'θελα νὰ σᾶς ἔλεγα λίγα λόγια γιὰ δτὶ πιστεύω πῶς είναι η ἀληθινὴ φιλοσοφία. Δὲν πιστεύω πῶς ἡ φιλοσοφία είναι μιὰ ἐπιστήμη, κι' ἀκόμα λιγότερο, μιὰ ἀφηρημένη κι' ἀνώφελη ἐπιστήμη ποὺ δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὴ ζωὴ, μὲ τὴ ζωὴ μας. 'Η μελέτη τῶν ἔρ-

γων τῶν μεγάλων φιλοσόφων μᾶς διδάσκει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο καὶ γιὰ νὰ σᾶς δώσω μιὰν ίδεα τοῦ τί διδάσκουν αὐτὰ τὰ ἔργα καὶ γιὰ νὰ σᾶς δεῖξω πῶς ἡ φιλοσοφία ἀπέχει πολὺ ἀπ' τὸ νὰ εἶναι κάτι ἀφηρημένο, ἐνοχλητικὸ καὶ ξένο πρὸς τὴ ζωὴ μας, θὰ διαλέξω γιὰ παράδειγμα ἕνα φιλόσοφο ποὺ έχει τὴ φήμη δτὶ εἶναι πολὺ μεταφυσικός, πολὺ ἐνοχλητικός καὶ πολὺ στεγνός — θὰ διαλέξω τὸν Ἀριστοτέλη. 'Υπάρχει μιὰ μικρὴ φράση δική του κρυμένη κάπου σ' ἕνα ἀπ' τὰ λιγότερο διαβασμένα ἔργα του, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ καταλάβομε τὴν πραγματικὴ φύση τῆς φιλοσοφίας. «Νὰ ύπάρχει κανεὶς, λέει ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι καλύτερο παρὰ νὰ μὴν ύπάρχει, εἶναι καλύτερα νὰ εἶναι κανεὶς ζωντανός παρὰ νὰ μὴν εἶναι». Βέβαια εἶναι καλύτερα νὰ εἶναι ζωντανός, θὰ πήτε, παρὰ νὰ μὴν εἶναι! Δὲν χρειάζεται ἡ φιλοσοφία γιὰ νὰ μᾶς πεῖ δτὶ ὁ καθένας μας ξέρει τόσο καλά. 'Ωστόσο ἀς τὸ ξανασκεφτοῦμε. Ξέρει πραγματικά ὁ καθένας ποιὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ; Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ύπάρχουν ἀνθρώποι ποὺ μπορεῖ νὰ ύποστηρίζουν πῶς ἡ μὴ υπαρξη εἶναι μόνο ἕνα εἰδος ύπαρξης ποὺ ἀξίζει κι' δτὶ ὁ θάνατος εἶναι καλύτερος ἀπ' τὴ ζωὴ: "Ἄς πάρομε τοὺς ποιητές. "Ἄς πάρομε π.χ. τὸν Σαΐεπηρ. 'Ακοῦστε τί λέει ὁ Κλαύδιος στὸ «Μέτρο γιὰ Μέτρο»:

***Επιδιώκοντας νὰ ζήσω βρίσκω πῶς ζητῶ τὸ θάνατο
Καὶ ζητώντας τὸ θάνατο βρίσκω τὴν ζωή.**

Θυμηθείτε έπισης τὰ λόγια τῆς Ἰφιγένειας στὸ ἔργο τοῦ Γκαΐτε:

Μιάν διγώφελη ζωή δὲν είν' άλλο άπόνα πρώιμα θά-
γατο.

· 'Ακάμα κι' δ Λά Φονταίν, δ Λά Φονταίν πού ξύραψε τούς Μύθους καὶ πού ἡ ζωὴ του ἥτανε τόση ποικίλη καὶ χαριτωμένη, ἀκόμα καὶ κείνος παραπονιόντανε στὸ τέλος τῆς καρριέρας του πώς παρ' ὅλο ποὺ ἡ ζωὴ του ἦταν σὰ μιὰ πεταλούδα τοῦ Παρνασσοῦ πε- τάμενη ἀπὸ λουλούδι σὲ λουλούδι κι' ἀπὸ ἀντικείμενο σὲ ἀντικείμενο, δὲν εἶχε ζήσει πραγματικά. Μ' ὅλο τὸν πλοῦτο τῆς ζωῆς του, δὲν τῇ θεωροῦσε μιὰν ἀληθινὴ ζωὴ. Θὰ μποροῦσα νὰ σᾶς ἀναφέρω πολλὰ ἀλλα παραδείγματα, ἀλλὰ ἔκεινο πού μᾶς κάρμουν ὅλα νὰ αἰσθανόμαστε εἶναι δτὶ ἡ φύση τῆς ἀληθινῆς ζωῆς δὲν εἶναι τόσο καταφανῆς δσο θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ φανταστεῖ κι' δτὶ μερικοὶ ἄνθρωποι, λίγο πιὸ διαφορετικοὶ

*Μεταφρασμένη από το αγγλικό περιοδικό «New Writing» (1945).

ἀπ' τὸ συνηθισμένο, τὸ κατέχουν αὐτὸ καὶ πασχίζουν μ' δλους τοὺς τρόπους ν' ἀνακαλύψουν καὶ νὰ πραγματοποιήσουν τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ποὺ ἀξίζει νὰ ζήσει κανεῖς. Αὐτοὶ οἱ ἀνθρωποὶ, οἱ λίγο πιὸ πάνω ἀπ' τὸ συνηθισμένο, εἰναι οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι. 'Αναζητοῦν τὴν ὑπαρξη, καθὼς θά 'λεγε ὁ 'Αριστοτέλης, καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀναζήτηση ὁ Προύστ ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του. Τὸ μεγάλο του μυθιστόρημα ποὺ τιτλοφορεῖται «'Αναζητώντας τὸ χαμένο καιρό» θὰ μποροῦσε πολὺ καλά νὰ όνομαστεῖ «'Αναζητώντας τὴν ὑπαρξη». Πάντως καὶ ὁ σημερινός του τίτλος εἰναι ἀρκετὴ ἔνδειξη πῶς αὐτὴ ἡ ἀναζήτηση γιὰ τὸ χαμένο καιρὸ δὲν εἰναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τῆς πραγματικῆς ὑπαρξης. Δὲ χρειάζεται νὰ ψάξομε γιὰ τὴ φιλόσοφία του Προύστ σὲ συμπτωματικὰ τυχαίους στοχασμούς διάχυτους ἐδῶ κι' ἐκεῖ μὲς στὸ κείμενο, τοὺς ὅποιους θὲ νὰ τανε ἔξαιρετικὰ δύσκολο νὰ συγκεντρώσουμε σὲ ὅποιοδήποτε σύστημα. 'Η σκέψη του οὔτε στὸ ἔλαχιστο ραψωδική, ήτανε ἡ συνεχῆς κίνηση τῶν λογισμῶν του, διάπυρη ἀπὸ τὸ πάθος του γιὰ τὴν ὑπαρξη. "Οπως σχεδὸν ὅλως οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι, δὲν ήτανε οὔτε δογματικός, οὔτε δημιουργὸς συστημάτων. 'Ο λογισμὸς του ήτανε διαρκῶς σὲ κίνηση, διαρκῶς σὲ ἀναζήτηση κι ὅλοένα πειραματιζόμενος. Καὶ γιὰ ν' ἀναφέρω καὶ πάλι τὸν 'Αριστοτέλη: «'Η φιλόσοφία ασχολεῖται πάντοτε μὲ μιὰ ἔρωτηση ποὺ δὲν ἔχει ἀπάντηση». Οἱ στιγμιαῖες λύσεις ποὺ βρίσκει κανεῖς γιὰ ἔνα πρόβλημα ἔχουν σημαντικὸ εἰναι ἡ συνεχὴς κίνηση καὶ αὐτὸ εἰναι ποὺ συγκροτεῖ τὴ φιλόσοφικὴ ζωὴ καὶ ποὺ ὁ Προύστ μᾶς κάνει νὰ γνωρίσομε στοὺς δεκαέξῃ τόμους τοῦ μυθιστορήματός του. 'Αλλὰ πρὶν νὰ κρίνομε τὸ ἔργο του Προύστ θὰ 'πρεπε νὰ ξέρομε κάτι γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα. Πίσω ἀπὸ κάθε φιλόσοφία ὑπάρχουν ζωντανοὶ ἀνθρωποὶ ποὺ εἰναι ἡ ἔκφραση αὐτῆς τῆς φιλόσοφίας. 'Ακόμη καὶ οἱ πιὸ ψυχρὲς θεωρίες εἰναι τὸ προϊόν μιᾶς ἀνθρώπινης ζωῆς, πολὺ συχνὰ τὸ προϊόν ἐνδὲς μοναδικοῦ πόνου. 'Η φιλόσοφία του Προύστ μᾶς κάνει τόσο βαθειὰ ἐντύπωση γιατὶ ἔτανε ἡ ἔκφραση ἐνδὲς πόνου ποὺ τὸ βάθος καὶ ἡ ἐντασὴ του μᾶς κάμουν νὰ ριγοῦμε.

Δὲν ξέρω ἀν θὰ μάθομε ποτὲ τὰ συγκεκριμένα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Προύστ ποὺ τὸν ὠδήγησαν στὴν ἀπελπισία. "Αν καὶ τὸ ἀπέραντο μυθιστόρημά του δὲν εἰναι ἄλλο παρὰ μιὰ μεγάλη ἔξομολόγηση, δὲν ξέρομε ἀκριβῶς τὶ ὑπέφερε ὁ Προύστ ἢ τὶ τὸν ἔκαμαν οἱ ἀνθρωποὶ νὰ ὑποφέρει ἢ ἀν ήτανε φιλία ἢ ἔρωτας—κι' ἀν ήταν ἔρωτας, τὶ εἶδους ἔρωτας — ποὺ τὸν ἔφερε στὶς μεγαλύτερες ἀπογοητεύσεις. 'Ο ἵδιος λέει: «κανεῖς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ξεκλειδώσει τὴν ψυχὴ του». Καὶ παρ' δλες τὶς ἀποκαλύψεις ποὺ κάνει γιὰ τὸν ἔαυτό του ποὺ ξεπερ-

νοῦν σὲ τολμηρότητα καὶ εἰλικρίνεια ὅλες τὶς προηγούμενες ἔξομολογήσεις μὲς στὴν ιστορία, κατάφερε νὰ μᾶς ἀποκρύψει τὶ ἀκριβῶς ἔτανε. 'Ο Henri Massis ποὺ ἡ πρόσφατη μελέτη του χύνει τὸ πιὸ ἀποκαλυπτικὸ φῶς στὴν ἔσωτερη ζωὴ τοῦ Προύστ, φτάνει ως τὸ σημεῖο νὰ υποστηρίζει ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του, τῆς τέχνης του, τῆς βαθύτερης παρόρμησής του ήταν νὰ προφυλαχτεῖ ἀπὸ τὸ ν' ἀναγνωριστεῖ, νὰ ταυτιστεῖ, ν' ἀποκαλυφτεῖ. 'Ακόμα καὶ οἱ πιὸ στενοὶ του φίλοι ποὺ δημοσίεψαν ὅλες του τὶς ἀναμνήσεις—εἴτε διότι δὲ θέλουν νὰ πούν πάρα πολλά, εἴτε διότι δὲν ξέρουν πάρα πολλά—ποτὲ δὲ μᾶς λένε ἀρκετά. Τὰ γράμματά του μᾶς λένε ἀκόμα λιγότερα. Δὲν ξέρομε τίποτε γιὰ τὶς ἔρωτικὲς διοθέσεις ἐνδὲς ἀνθρώπου ποὺ μίλησε τόσο πολὺ γιὰ τὸν ἔρωτα.

'Ο Μαροέλ Προύστ γεννήθηκε στὸ Παρίσι στὰ 1871 καὶ ήτανε γυιδὸς ἐνδὲς καθηγητὴ τῆς γιατρικῆς καὶ μιᾶς καλλιεργημένης Ιοραηλίτισσας μὲ ἀδύνατη ὑγεία. Μπορεῖ κανεῖς εὕλογα νὰ βεβαιώσει ὅτι ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἔργου του ήτανε νὰ δείξει τὴ μοναδικὴ σπουδαιότητα τῶν σχέσεων μεταξὺ μιᾶς μητέρας καὶ τοῦ γυιοῦ της. 'Η ὑγεία του ήτανε πολὺ λεπτὴ κι' ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια ἔπειπε νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ πολλὰ πράματα ποὺ ἀγαποῦσε, τὸ ὑπαιθρο, τὴν εύωδία τῶν δέντρων, τὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν ποὺ τὸν ἔπνιγαν. Εἶχε μιὰ σχεδὸν παθολογικὴ εύαισθησία. 'Η φλογερὴ φαντασία του, τὸ ἔκλεπτυσμένο γοῦστο του καὶ ίσως μιὰν ἀνάγκη νὰ ξεχάσει τὸν ἔαυτό του, τὸν ἔκαμαν νὰ ριχτεῖ πρόθυμα στὴν κοσμικὴ ζωὴ τῆς τιτλούχας ἀριστοκρατίας ποὺ οἱ τρόποι της τὸν ἔγοήτευαν τόσο συχνά. Γι' αὐτὸ βρίσκονται ἀνθρωποὶ ποὺ υποστηρίζουν πῶς ἔτανε ὁ τέλειος snob. 'Αλλὰ δὲ θὰ 'πρεπε νὰ ξεχάσομε πῶς αὐτὸς ὁ σνομπισμὸς εἰναι ἔνας τρόπος σὰν ὅποιοδήποτε ἄλλο γιὰ νὰ ξεχάσει κανεῖς τὸν ἔαυτό του, γιὰ νὰ καταπραύνει τὸν πόνο του. Χωρὶς ἄλλο ὁ Προύστ κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς κοσμικῆς του ζωῆς θὰ εἶχε κάποιες ζοφερὲς ἀπογοητεύσεις καὶ πικρίες. 'Ο μικρὸς τόμος διηγημάτων, ποιημάτων, διαλόγων καὶ σκέψεων ποὺ δημοσίεψε στὰ 1891 μὲ τὸν τίτλο «Les plaisirs et les jours», μᾶς τὸ ἀποκαλύπτει ἀρκετά καθαρά. Τὰ διηγήματα σ' αὐτὸν τὸν τόμο εἰναι κυρίως ἔξομολογήσεις ἀνθρώπων ποὺ γνώρισαν τὶς οκοτεινὲς περιοχὲς τῆς ἀκολασίας, ποὺ ξνοιωσαν φρίκη γιὰ τὸν ἔαυτό τους καὶ υπόφεραν τὶς συνέπειες. Φαίνεται πῶς ὁ Προύστ βούτηξε ἀκόμη βαθύτερα στὸ κενόν τῆς κοσμικῆς ζωῆς γιὰ νὰ χάσει τὸν ἔαυτό του καὶ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ φοβερὰ δράματα ποὺ τὸν κατέτρεχαν. Καὶ τὸ χειρότερο ἀπ' δλα ἥταν ὅτι ἔπειπε νὰ ψεύδεται στὸ μόνο πρόσωπο στὸν κόσμο ποὺ εἶχε ἔνα νόημα γι' αὐτόν: στὴ μητέρα του Αὐτὴ ἡ μητέρα πέθανε καὶ ὁ Προύστ εἶδε

μὲ φρίκη δτὶ τὴν ἄφησε νὰ φύγει χωρὶς νὰ τῆς δῶσει τίποτε ἀπ' ὅ, τι περίμενε ἀπ' αὐτόν. Ἰσως νὰ τανε αὐτές οἱ τύψεις ποὺ τὸν ἔκαμαν ν' ἀποτραβηχτεῖ ἀπ' τὸν κόσμο καὶ νὰ δημιουργήσει τὸ μεγάλο ἔργο γιὰ τὸ δποῖο δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ αἰσθάνεται πῶς ἡ πεθαμένη μάνα ποὺ λάτρευε τόσο πολὺ ἔλπιζε ἀκόμη ἀπ' αὐτόν.

Κι' ἔτοι ἔζησε σ' ὅλο τὸ τελευταῖο μέρος τῆς ζωῆς του τὴ ζωὴ ἐνδὲς ἀσκητὴ, ἀποτραβηγμένου ἀπ' τὸν κόσμο, κοιμώμενος τὴ μέρα κι' ἔργαζόμενος τὴ νύχτα μέσα σ' ἔνα δωμάτιο σφραγισμένο στους θόρυβους τοῦ ἔξω κόσμου, μὲ τὴν *Béleste*, τὴν πιστὴ ὑπηρέτρια ποὺ ἀποθανάτισε στὸ μυθιστόρημά του μὲ τ' ὅνομα *Française*. Ὁ Paul Morand ποὺ ἤτανε σὲ στενὴ ἐπαφὴ μαζὶ του ἐκεῖνο τὸν καιρό, ἔγραψε ἔνα ποίημα στὸ ὅποιο περιγράφει τὸν Προύστ καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ δωματίου στὸ σπίτι τοῦ Boulevard Haussmann ὃπου ἔζησε σὲ δημιουργικὴ μοναξιά. Αὐτὴ ἡ «Ωδὴ στὸν Μαρσέλ Προύστ» μᾶς δίνει τὴν πιὸ ζωντανὴ εἰκόνα γιὰ τὸν Προύστ, σ' αὐτές τὶς μέρες, ἔνα πλάσμα τῆς νύχτας καὶ τῆς ἀπομόνωσης ποὺ ἡ ἀπελπισία του μισοκρύβονταν κάτω ἀπ' τὴν μισοερειπωμένη μάσκα ἐνδὲς κοσμικοῦ κυρίου. «Ἐτσι, σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ μοντέρνου ἀσκητισμοῦ, — γιατὶ ὁ Προύστ ἤτανε ἔνας ἀληθινὸς ἀσκητὴς, παρ' ὅλῃ τὴν πείρα του γιὰ τὸν ὑπόκοσμο — σ' αὐτὴ τὴ μᾶλλον ζοφερὴ ἀτμόσφαιρα καὶ μὲ μιὰ σχεδὸν ἀπίστευτη συγκέντρωση προσπάθειας, ἐγέννησε τὸ μεγάλο του ἔργο, δεκαένη τόμους ποὺ σχηματίζουν ἔνα ἀδιαίρετο σύνολο. Προτιμῶ νὰ τὸ δνομάσω «ἔργο» παρὰ «μυθιστόρημα», γιατὶ δὲν εἶναι ἔνα μυθιστόρημα στὴ στενὴ ἔννοια τοῦ ὅρου, οὔτε ἀπλῶς μιὰ αὐτογραφία καὶ δὲν μπορεῖ βέβαια κανεὶς νὰ τὸ δνομάσει ἔνα βιβλίο ἐπιστημονικὸ ἢ φιλοσοφικό. Ἐργα ποὺ ἐκφράζουν τὴν ὅλη προσωπικότητα ἐνὸς συγγραφέα δὲν μποροῦν νὰ ταξινομηθοῦν ἐπακριβῶς. Γι' αὐτὸ μποροῦμε νὰ ἔξετάσουμε τὸ ἔργο τοῦ Προύστ ἀπὸ τὶς πιὸ διαφορετικὲς σκοπιές. Μποροῦμε νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν ψυχολογία τοῦ Προύστ, γιὰ τὴν κοινωνιολογία του, γιὰ τὴν αἰσθητικὴ του, ἢ δπως κάμω αὐτὴ τὴ στιγμὴ, γιὰ τὴ φιλοσοφία του. Καὶ πιστεύω πῶς ἔχουμε ἀπολύτως τὸ δικαίωμα νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ φιλοσοφία σχετικὰ μὲ τὸν Προύστ. Δὲν εἶναι ἐπειδὴ ἐνδιαφέρουμει ἰδιαίτερα γιὰ τὴ φιλοσοφία ποὺ τὴν ἀνακάλυψα στὸ ἔργο τοῦ Προύστ. «Οχι, δπως εἴπα πρωτήτερα, καὶ ὁ τίτλος ἀκόμα τοῦ βιβλίου του εἶναι μιὰ ἀπόδειξη τῶν ἀνησυχιῶν του, τὶς ὅποιες ὁ Αριστοτέλης μόνο θὰ μποροῦσε νὰ περιγράψει ώς φιλοσοφικές. Ὑπάρχει ἔνα ἑδάφιο στὸ δποῖο ὁ Προύστ περιγράφει τὸν τρόπο μὲ τὸν δποῖο ἐσύνθεσε τὸ βιβλίο του καὶ τὸ δποῖο τελειώνει μὲ μιὰ ἀδιαφιλονίκητη ὀμολογία τοῦ φιλοσοφικοῦ του πάθους. Νομίζω πῶς ἀν σᾶς διαβάσω αὐτὸ τὸ ἑδάφιο

θὰ εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ περάσουμε ἀπ' τὸ βιογραφικὸ μέρος αὐτῆς τῆς διάλεξης σὲ κεῖνο ποὺ εἶναι ἀφιερωμένο στὶς ίδεες του. Ὁ συγγραφέας ποὺ εἶναι ἀξιος γι' αὐτὸ τὸ ὅνομα, λέει ὁ Προύστ, πρέπει νὰ κλειστεῖ σ' ἔνα σκότος γιατὶ ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα εἶναι τέκνα τοῦ σκότους καὶ τῆς σιωπῆς, πρέπει νὰ κλειστεῖ γιὰ χρόνια μαζὶ τῆς καὶ νὰ ἐτοιμάσει τὸ βιβλίο του μὲ τὴ λεπτόλογη φροντίδα, «μὲ τὸ συνεχές συμμάζεμα τῶν δυνάμεών του σὰ γιὰ μιὰ ἐπίθεση, νὰ τὸ ὑπομείνει σὰν ἐπιβαλλόμενο καθῆκον, νὰ τὸ δεχτεῖ ως κανόνα ζωῆς, νὰ τὸ κτίσει σὰ μιὰν ἑκκλησία, νὰ τ' ἀκολουθήσει σὰ μιὰ προδιαγεγραμμένη διαγωγὴ, νὰ τὸ ξεπεράσει σὰν ἔνα ἐμπόδιο, νὰ τὸ νικήσει σὰ μιὰ φιλία, νὰ τὸ θρέψει σὰν ἔνα παιδί καὶ νὰ τὸ δημιουργήσει σὰ νὰ τανε ἔνας κόσμος, ἀτενίζοντας τὰ μυστήρια ποὺ ἡ ἐρμηνεία τους πιθανῶς μόνο σ' ἄλλους κόσμους θὰ βρεθεῖ καὶ ποὺ ἡ ὑποβολὴ τους μᾶς συγκινεῖ περισσότερο ἀπ' δ, τι δῆποτε ἄλλο στὴ ζωὴ ἢ στὴν τέχνη».

Αὐτά τὰ μυστήρια ποὺ ὁ Προύστ ἀναφέρει σ' αὐτὸ τὸ ἀξιομνημόνευτο ἑδάφιο, δὲν εἰν' ἄλλα ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ ὁ φιλόσοφος. Δὲν ἔχουνε ἀπάντηση — μποροῦν Ἰσως νὰ ἐρμηνευθοῦν σὲ ἄλλους κόσμους — ἄλλα ὅταν μᾶς παρουσιάζονται, τόσο μᾶς κατακλύζουν, ὥστε ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ζωῆς μας πρέπει νὰ εἶναι νὰ βροῦμε μιὰ λύση. Καὶ ὅταν σκεπτόμαστε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, πραγματικὰ ἔχομε ξαναγυρίσει σ' αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Αριστοτέλης γιὰ τὴ φιλοσοφία, ὅτι πάντοτε ἀσχολεῖται μ' ἔνα πρόβλημα δίχως λύση. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ μᾶς παρουσιάζεται σὲ πολλές μορφές. Καθένας μας ἔχει τὸ δικό του τρόπο νὰ τὸ βλέπει καὶ νὰ τὸ πειραματίζεται. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τόσο ἐνδιαφέρον νὰ γνωρίζεται κανεὶς μὲ δλες τὶς διάφορες φιλοσοφίες, ἢ μᾶλλον μὲ τὴ σκέψη δλων τῶν φιλόσοφων. Κάθε φιλόσοφος ἔχει τὸ δικό του τρόπο νὰ πειραματίζεται τὸ πρόβλημα, ποὺ εἶναι ἐντελῶς διάφορος ἀπ' τὸν τρόπο κάθε ἄλλου. Οἱ ἐπιρροές ποὺ ἔρχονται ἀπ' ἔξω εἶναι στὶς περισσότερες περιπτώσεις μόνο ἐπιφανειακές, περιορισμένες στὴ γλώσσα καὶ στὴ μορφή. «Ἐγινε πολὺς λόγος γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Bergson καὶ τοῦ Ruskin στὸν Προύστ. Ἡ προσωπικὴ μου πεποίθηση εἶναι ὅτι ὁ Προύστ ἄλλαξε δ, τι ἐπήρε ἀπ' αὐτούς σὲ τέτια ἐκταση ποὺ δὲν ὑπάρχει σημεῖο δπου νὰ συναντᾶται ἢ ἐπίδρασή τους. Πάντως ἔνα πρᾶγμα ποὺ ἀγνοήθηκε εἶναι ἡ ὁμοιότητα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Προύστ μὲ ἔνδος "Αγγλου ποιητή — τὴ φιλοσοφία τοῦ Wordsworth. Ἡ κεντρικὴ ἐμπειρία τῆς περιφημῆς «Ωδῆς» γιὰ τὶς ἐνδείξεις τῆς 'Αθανασίας ἀπὸ ἀναμνήσεις τῆς πρωτης παιδικῆς ἡλικίας, εἶναι ἀπ' τὰ κυριαρχαί θέματα στὸ ἔργο τοῦ Προύστ. Σ' αὐτὸ τὸ περίφημο ποίημα ὁ Wordsworth μᾶς λέγει ὅτι στὰ

παιδικά του χρόνια:

λειμώνας, ἀλσος, ρευματιά,
ἢ γῆ κι' ὅποια συνηθισμένη θέα,
ἔμοιαζαν γιὰ μὲ
ντυμένα μ' ἔνα οδράνιο φῶς,
μὲ τὴ δροσιά καὶ μὲ τὴ δύξα ἐνὸς ὄνειρου.

'Αλλὰ τότε ύστερα μᾶς λέει πώς ἡ «ἀπτασιακή ἀχτίδα» χάθηκε καὶ τὸ σγειρό ἀπόδρασε:

Τὰ πράγματα ποὺ εἶχαν δεῖ
δὲν μπορῶ νὰ τὰ ίδω τώρα πιά.

Παρ' ὅλα αὐτά μᾶς λέει πώς αὐτές οἱ ἀνάμνησεις τῶν παιδικῶν του χρόνων εἶναι μιὰ «ἀτελεύτητη εὐλογία» καὶ ἡ «φωτοπηγή» ὅλης του τῆς ζωῆς ποὺ μᾶς στηρίζουνε, μᾶς θάλπουνε κι' έχουν τὴ δύναμη νὰ κάνουνε τὰ ταραγμένα χρόνια μας νὰ μοιάζουνε σεγμές [μέσα στὴν οπαρδη τῆς σίωνιας σιωπῆς: 'Αλήθειες ποὺ ξυπνᾶνε γιὰ νὰ μὴ χαθούμενε πιὰ ποτέ...]

Τὰ πράγματα τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου εἶναι γιὰ τὸ παιδί σύμβολα μιᾶς ἀλήθειας ποὺ δὲν εἶναι γιὰ νὰ τὰ κατανοήσει κανεὶς ἀλλὰ νὰ τὰ αἰστανθεῖ. 'Ο ἑνήλικος δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ δεῖ τέτιο συμβολισμὸ στὸν κόσμο γύρω του καὶ γι' αὐτὸς τὸ λόγο πρέπει νὰ καλέσει στὴ μνήμη του νὰ ξαναπλάσει διὰ εἶδε στὰ παιδικά του χρόνια καὶ νὰ νοιώσει ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ βάθος κάτω ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν πραγμάτων. Πρέπει κανεὶς νὰ παραδεχτεῖ πώς μιὰ τέτια ἐμπειρία δὲν εἶναι κατ' οὐδένα λόγο κοινὴ στὸν καθένα. 'Υπάρχουν μερικοὶ συγγραφεῖς ποὺ δὲν μποροῦν νὰ υποφέρουν τὴν ἀνάμνηση τῶν παιδικῶν τους χρόνων, ποὺ μπούν τὰ παιδικά τους χρόνια. 'Ο André Gide π. χ. καὶ ὁ Thomas Gray. 'Υπάρχουν ἄλλοι ώστόσο, διόποις ὁ Wordsworth, ὁ Vaughan, ὁ Hölderlin καὶ ὁ Rousseau βρίσκουν τὴν πιὸ στέρεη πραγματικότητα στὰ παιδικά τους χρόνια, γιατὶ τοὺς μιλάει γιὰ τὰ μυστήρια ἐνὸς ἄλλου κόσμου. Καὶ γιὰ νὰ ξαναπλάσει τὴν παιδική του ἥλικια—ἢ μᾶλλον τὴν αἰσθηση τῆς βαθειᾶς γνωριμίας μὲ τὸ μυστήριο τοῦ κόσμου ποὺ τοῦ ἔδωσε ἡ παιδικότητά του—ὁ Wordsworth ἔγραψε τὸ Πρελούδιό του. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ὁ Προύστ ἔγραψε τὸ μεγάλο του μυθιστόρημα. Τὰ παιδικά του χρόνια ἥτανε γι' αὐτὸν, κατὰ τὴν ἔκφρασή του, «les terrains résistants sur lesquels il s'appuyaît», καὶ σ' αὐτές τὶς ἀνάμνησεις ἔβλεπε τὰ ἀληθινὰ σύμβολα τοῦ μυστήριου τῆς οπαρδης. 'Αλλὰ πῶς θ' ἀνακτοῦσε τὴν εἰδική τους ποιότητα; Μιὰ κοινὴ μνήμη δὲν μπορεῖ νὰ ξαναπλάσει τὴ συμβολικὴ φύση τῶν πραγμάτων. Εότυχως, κατ' αὐτὸν, υπάρχει ἐναὶ εἶδος ἀκούσιας μνήμης ποὺ μὲ τὴ βοήθεια αὐτῶν τῶν ἴδιων πραγμάτων μπορεῖ ν' ἀνακτήσει ἐπαφή μὲ τὸ συμβολισμό τους. «Αἰσθάνομαι πῶς υπάρχουν τόσα πολλὰ νὰ εἰπωθοῦν», ἔγραψε, «γιὰ τὴν Κελ-

τικὴ πίστη πώς οἱ ψυχὲς ἔκεινων ποὺ ἔχασαμε βρίσκονται αἰχμάλωτες σὲ κάποια κατώτερη ὑπαρξη, σ' ἓνα ζωὸ, σ' ἓνα φυτό, ἢ σὲ κάποιο ἄψυχο ἀντικείμενο ἔτοι ποὺ πραγματικὰ εἶναι χαμένες γιὰ μᾶς ὅς τὴν ἡμέρα, ποὺ σὲ πολλοὺς ποτὲ δὲν ἔρχεται, ποὺ θά τύχει νὰ περάσουμε πλάτι στὸ δέντρο ἢ ποὺ θά 'ρθει στὴν κατοχή μας τὸ ἀντικείμενο ποὺ σχηματίζει τὴ φυλακὴ τους. Τότε δονοῦνται καὶ πάλλονται, μᾶς φωνάζουν μὲ τ' δνομά μας καὶ μόλις ἀναγνωρίσουμε τὴ φωνὴ τους τὸ μάγιο λύθηκε, τοὺς ἀπολυτρώσαμε, ξεπέρασαν τὸ θάνατο καὶ γυρίζουν νὰ μοιραστοῦν τὴ ζωὴ μαζὶ μας. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ παρελθόν μας. Εἶναι ἔνας ἀνώφελος μόχθος νὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ ἀνακτήσουμε, δλες οἱ προσπάθειες τῆς νόησής μας θ' ἀποδειχθοῦν μάταιες. Τὸ παρελθόν εἶναι κρυμένο κάπου ἔξω ἀπ' τὸ βασίλειο, ἔξω διὰ τὴ δύναμη τῆς νόησης, σὲ κάποιο ὄλικὸ ἀντικείμενο ποὺ δὲν τὸ υποπτευόμαστε. Καὶ δσο γι' αὐτὸς τὸ ἀντικείμενο, ἔξαρταται ἀπὸ τὴν τύχη ἣν θά τὸ βροῦμε ἢ δχι πρὶν πεθάνομε καὶ μεῖς οἱ ίδιοι. 'Ακριβῶς πάνω σ' ἓνα τέτιο ἀντικείμενο, μὲ τὴ θαυματουργὴ δύναμη του, ὁ Προύστ ἔκτισε δλο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ μυθιστορήματός του. Αὐτὸς τὸ ἀντικείμενο ἥτανε ἔνα μικρὸ κέϊκ ποὺ τὸ λένε «madelaine» ποὺ τοῦ 'δωσε ἡ μητέρα του μιὰ μέρα μὲ τὸ τσάι του. Στὴ γεύση καὶ στὸ ἄρωμα τῆς «madelaine» δ Προύστ ἀνέκτησε τὴ χαμένη του παιδικότητα. "Οταν ἥταν ἀκόμα παιδί, ἡ θεία του τοῦ ἔδινε τὸ ἴδιο κέϊκ δταν πήγαινε νὰ τὴν δεῖ στὸ δωμάτιό της. «Καὶ τώρα, ἀκριβῶς δπως οἱ Γιαπωνέζοι διασκεδάζουν γεμίζοντας ἔνα μπόλ μὲ νερό καὶ βουτόντας μέσα μικρὰ κομματάκια χαρτί ποὺ ὅς τότε εἶναι χωρὶς χαρακτήρα καὶ μορφὴ ἀλλὰ μόλις μουσκέψουν ἀπλώνουν καὶ λυγίζουν, παίρνουν χρῶμα καὶ καθαρὰ σχήματα, γίνονται λουλούδια ἢ σπίτια ἢ ἀνθρώποι, ἀνάλλοιωτα καὶ ἀναγνωρίσιμα, ἔτοι ἔκεινη τὴ στιγμὴ δλα τὰ λουλούδια τοῦ κήπου μας καὶ τοῦ πάρκου τοῦ κ. Joann καὶ τὰ νούφαρα πάνω στὸ Vivonne καὶ οἱ ἀνθρώποι τοῦ χωριοῦ καὶ τὰ μικρὰ σπιτάκια τους καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας κι' δλο τὸ Boulegray μὲ τὰ περίχωρά του παίρνοντας τὴν ἴδια τους μορφὴ καὶ σαρκωμένα ὥρμησαν πρὸς τὴν ὑπαρξη, πόλη καὶ κήποι μαζὶ μέσα ἀπ' τὸ φλυτζάνι τοῦ τσαγιοῦ μου.» Αὐτὴ ἡ ἐκκληση στὰ περασμένα ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἢ ἀνάσταση τῶν περασμένων μὲ μέσα ποὺ δὲν εἶναι πνευματικὰ ἀλλὰ σχεδόν μαγικὰ εἶναι ὁ κύριος σκοπός τοῦ «Ἀναζητώντας τὸ χαμένο καιρό». 'Η φιλοσοφικὴ σημασία μιᾶς τέτιας ἀνάστασης εἶναι φανερὴ γιατὶ εἶναι ἡ ἀνάσταση τῶν συμβόλων μιᾶς ἀλήθειας ποὺ μᾶς συγκινεῖ, χωρὶς ἡ ὑπαρξη μας νὰ μπορεῖ νὰ τὰ προσδιορίσει. 'Αλλὰ δὲν εἶναι μόνο οἱ ζωντανές ἀνάμνησεις τῆς παιδικῆς ἥλικιας μας που ἔχουν αὐτὴ τὴν ἴδιαίτερη ἀρετὴ. 'Απαντιόμαστε διαρκῶς μὲ ἀνθρώ-

πους ἡ πράγματα ποὺ μᾶς συνταράσσουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅταν μᾶς παρουσιάζονται ως ἀτομικές πραγματικότητες. "Ἐνα ἀπό τὰ μεγαλύτερα αἰνίγματα ποὺ βασάνισαν τὸν Προύστ, ποὺ τοῦ ἔδωσαν τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἀγωνία τῆς ζωῆς του, ἥτανε τὸ αἰνίγμα τῆς ἀτομικότητας.

Ο Προύστ ἐπίστευε πῶς δ, τι δήποτε στὴ ζωὴ ποὺ εἶναι γενικό—μιὰ γενικὴ ἰδέα, ἔνα πρόσωπο ὅπως κάθε ἄλλο π.χ.—εἶναι πολὺ μικρότερης σημασίας ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ στολχεῖο, ἀπ' δ, τι εἶνε μοναδικὸ στὸν κόσμο ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀντικατασταθεῖ ἢ ν' ἀναπαρασταθεῖ ἀπὸ κάτι ἄλλο. Πίστευε πῶς οἱ πεσιμίστες εἶναι μόνο καὶ μόνο πεσιμίστες γιατὶ βλέπουν τὴν εὐτυχία σὰν κάτι γενικευμένο. Ἀλλὰ ἡ εὐτυχία ποτὲ δὲν γενικεύεται. Ἡ εὐτυχία ἔρχεται πάντοτε μὲ μιὰ μοναδικὴ μορφή, εἶναι πάντοτε νέα, πάντοτε ἀπροσδόκητη. Δὲν μποροῦμε ποτὲ νὰ πούμε ἐκ τῶν προτέρων τὶ θὰ μᾶς κάμει εὐτυχισμένους. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν σ' δ, τι εἶναι μοναδικό, ἀτομικό καὶ ἀπροσδόκητο, πιστεύουν ἐπίσης στὴν εὐτυχία. Ἐξω ἀπ' δ, τι εἶναι ἀτομικότητα, τὸ κάθε τὶ εἶναι κενό, ἀπογυμνωμένο ἀπὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀπελπιστικὰ ἀνιαρό. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει πῶς αὐτὲς οἱ σκέψεις δὲν εἶναι ἄλλες ἀπ' τὶς ἰδέες ἐνὸς esthète. Ἀλλὰ γιὰ τὸν Προύστ ἡ ἀτομικότητα δὲν εἶναι ἀπλῶς κάτι αἰσθητικό: εἶναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων. Εἶναι ἡ δύναμη ποὺ στὸν ἔρωτα προκαλεῖ τὴν ἴδιαιτερη συγκίνησή μας γιὰ τὸν ἀγαπημένο. Καὶ δὲν εἶναι τὸ προνόμιο τῶν ἀνθρώπων μόνο. Καὶ τὰ ἀψυχα ἀκόμη ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἀτομικότητάς των γίνονται μοναδικά κι' ἀναντικαταστατα γιὰ μᾶς. Κατὰ τὸν Προύστ ὑπάρχει μιὰ διάθεση ποὺ μεταμορφώνει τὰ πράγματα ἀπὸ ἓνα ἀπλὸ θέαμα σὲ ὑπάρχεις χωρὶς ἀντιστάθμισμα. «Ἀκόμη καὶ τὰ τοπεῖα», λέει, «ἔχουν μιὰν δρισμένη ποιότητα ἀτομικῆς ζωῆς. Κι' ἔνα δωμάτιο ἀκόμη ἔχει τὸ ἀτομικό του θέλγητρο. Ἡ πίστη δτι δρισμένα πράγματα ἔχουν ἀπὸ μόνα τους μιὰν ἀτομικότητα μπορεῖ νὰ δώσει σ' αὐτὰ τὰ πράγματα μιὰ ψυχὴ ποὺ τὴν κρατοῦν καὶ ποὺ μεγαλώνει μέσα μας. Τὸ δνομα ἐνὸς πράγματος εἶναι γενικὰ ἡ ἀρχὴ μιὰς τέτοιας ἀνάπτυξης τῆς ἀτομικότητάς». "Οταν ἥταν νέος, μᾶς λέει δ Προύστ, «δὲν ἐσκεπτόμουν τὶς πόλεις, τὰ τοπεῖα, τὰ ιστορικὰ μνημεῖα λίγο ἡ πολὺ σὰν εὐχάριστες εἰκόνες, καμωμένα ἐδῶ καὶ κεῖ ἀπὸ τὸ ἴδιο ύλικό, ἀλλὰ σκεπτόμουν τὸ καθένα σὰ μιὰν ἀγνωστη ὑπαρξὴ οὐσιαστικὰ διάφορη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες ποὺ ἡ ψυχὴ μου ἐπιθυμοῦσε νὰ γνωρίσει καὶ θὰ ὀφελούνταν τόσο πολὺ ἀπ' αὐτὴ τὴ γνωριμιά.» Καὶ πάσο πιὸ ἀτομικὰ γινόνταν δταν εἶχαν δνόματα, δνόματα ποὺ ὑπῆρχαν μόνο γι' αὐτὰ ὅπως τὰ δνόματα τῶν ἀνθρώπων. Τὰ δνόματα μᾶς δινούν μιὰν εἰκόνα τῶν ἀνθρώπων — καὶ τῶν πόλεων ποὺ μᾶς συνή-

θισαν νὰ τὶς σκεπτόμαστε τόσο ἀτομικά, τόσο μοναδικά δσο καὶ τοὺς ἀνθρώπους — μάν ἀβέβαιη εἰκόνα ποὺ βγαίνει ἀπὸ μέσα τους, ἀπὸ τὴ φεγγοβδλα ἡ ζοφερὴ ποιότητα τοῦ ἥχου τους, τὸ χρῶμα μὲ τὸ δποῖο εἶναι ὁμοιόμορφα ζωγραφισμένη σὰν αύτὲς τὶς affiches ποὺ εἶναι ἐντελῶς μπλὲ ἡ ἐντελῶς κόκκινες, στὶς ὅποιες ἡ γιατὶ τὰ μέσα ποὺ μεταχειρίστηκες ήσαν περιορισμένα ἡ ἀπόνα καπρίτσιο τοῦ καλλιτέχνη, δχι μόνο δ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα εἶναι μπλὲ ἡ κόκκινη ἀλλὰ καὶ τὸ καράβι καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ οι διαβάτες.

Τὸ δνομα τῆς Πάρμας, μιὰς ἀπὸ τὶς πόλεις ποὺ ηθελα νὰ ἐπισκεφθῶ ἀπὸ τότε ποὺ διάβασα «La Chartreuse de Parme», μοῦ φαινότανε πυκνό, λαμπερό, μώβ κι' ἀπαλό, κι' δν κανεὶς μοῦ μιλοῦσε γιὰ κάποιο σπίτι τῆς Πάρμας δπου θὰ μὲ δέχονταν, ἡ χαρὰ ποὺ μοῦ δινε ἥτανε νὰ σκέπτομαι πῶς θὰ ζούσα σ' ἔνα πυκνό, λαμπερό, μώβ κι' ἀπαλό σπίτι ποὺ δὲν εἶχε καμμιὰ σχέση μὲ τὰ σπίτια δποιασδήποτε ἀλλης πόλης τῆς Ἰταλίας, γιατὶ ἡ φαντασία μου τὸ ζωγράφιζε μὲ τὴ βοήθεια αὐτοῦ τοῦ βαρυσύλλαβου ὄνόματος τῆς Πάρμας δπου δὲν κυκλοφορεῖ ἀέρας, καὶ μὲ δ, τι τὸ εἶχα κάμει νὰ ρουφήζει ἀπ' τὴ Σταντάλια γλύκα καὶ τὴ λάμψη ποὺ ἐκπέμπουν οἱ βιολέττες. Κι' δταν σκεπτόμουνα τὴ Φλωρεντία, ἡ εἰκόνα ποὺ ξεπηδοῦσε μπροστά μου ἥτανε μιὰς πόλης θαυμαστὰ μπαλσαμωμένης καὶ σὰν τὸν κάλυκα ἐνὸς λουλουδιοῦ, γιατὶ τὴν δνομάζανε ἡ πόλη μὲ τοὺς κρίνους καὶ μὲ τὴ Μητρόπολη τῆς Sainte-Marie-des-Fleurs». Τοῦ φαινότανε ἀδύνατο τὸν Προύστ νὰ διαλέξει ἀνάμεσα σ' αύτὲς τὶς δυὸ πόλεις, ποὺ κι' οἱ δυὸ εἶχαν μιὰ τέτιαν ἀσύγκριτη ἀτομικότητα. Οὔτε θὰ μποροῦσε ποτὲ γι' αὐτὸν ἡ μιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὴν ἀλλη. "Ομως γενικά, τὰ δνόματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἶναι πολὺ στενά. Παρουσιάζουν τὰ πράγματα ποδ ἀντιπροσωπεύουν πολὺ ἀπλά. Σχεδὸν πάντοτε συμπληρώνει κανεὶς τὸ δνομα ἀπὸ κάτι ἀγνωστο μὲ φαντασία καὶ δνειρα. Κι' αὐτὸ τὸ δνειρο μᾶς ξυπνάει τὸν πόθο νὰ γνωρίσομε τὸ πράγμα ἡ τὸν ἀνθρώπο πιὸ στενά. Κι' αὐτὸ εἶναι μεγάλης σπουδαιότητας γιατὶ μᾶς λέει δ Προύστ πῶς χωρὶς ἔναν τέτιο πόθο δὲν μποροῦμε ποτὲ νὰ γνωρίσομε δ, τι καὶ νὰ ναι. "Αν κανεὶς ἐπιθυμεῖ κάτι, θέλει καὶ νὰ τὸ γνωρίσει, καὶ γνωρίζοντάς το εἶναι ἔνας τρόπος νὰ τ' ἀποκτήσει. Ἀλλὰ ἡ ἀτομικότητα ἐνὸς ἄλλου προσώπου δὲν εἶναι κάτι ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ κατακτήσει, δὲν εἶναι κάτι ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ γνωρίσει. Ἡ ἀτομικότητα εἶναι κάτι ἀνυπολόγιστο, κάτι ποὺ δ νοῦς μᾶς δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει. Μποροῦμε μάν νὰ τὴν ποθοῦμε, νὰ κινούμεθα μὲς στὴν τροχιὰ της, ν' ἀγωνιζόμαστε, νὰ θυσιαζόμαστε, ἀκόμη καὶ νὰ πεθαίνομε γι' αὐτήν. Αὐτὴ ἡ πάλη γιὰ δ, τι εἶναι ἀτομικότητα φτάνει στὴν

δύνοτερη καὶ φωτεινότερη ἔκφρασή της μὲ τὸν ἔρωτα. Ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸ ἀγαπημένο πρόσωπο τόσο μυστηριώδικο, τόσο ἀπελπιστικά ἐπιθυμητό γιὰ μᾶς εἶναι ἡ ἀτομικότητά του. "Οταν βρίσκομε σὲ κάποιον μόνο γενικές ίδεις, δὲν μποροῦμε ν' ἀγαπήσωμε αὐτὸ τὸ πρόσωπο. Ὁ ἔρωτας ἀρχίζει ὅταν ἀρχίζομε νὰ βλέπομε σ' ἕνα ἄλλο πρόσωπο κάτι ἀτομικό, κάτι μόναδικ καὶ χωρίς ἀντιστάθμισμα. Τότε κάθε κίνηση αὐτοῦ τοῦ προσώπου, ἀκόμη καὶ ἡ πιὸ χυδαιία, καὶ κάθε πράξη φαίνεται νὰ παίρνει μιὰ σπουδαιότητα καὶ μιὰ σημασία ποὺ εἶναι φοβερές στὰ μάτια μας. Ξαφνικά ἀποκτοῦμε μιὰ παράξενη καὶ νέα ἔγρηγορση. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ προσώπου ποὺ ἀγαποῦμε στὸν κόσμο ποὺ γενικὰ τὸν βρίσκομε τόσο βαρετό, τοῦ δίνει μιὰ θαυμαστὴ ὡμορφιά. Παρατηροῦμε τὴν ἀνατολὴ μιᾶς ματιᾶς τοῦ ἀγαπημένου μας σὰ νὰ τανε ἔνα ἐξαίσιο θέαμα καὶ προσέχομε τὸ ἀνθισμα ἐνὸς χαμόγελου σὰ νὰ τανε ἔνα φαινόμενο τῆς φύσης. Ἀλλὰ ὁ ἔρωτας μὲ κανένα τρόπο δὲν ικανοποιεῖται μὲ θαυμασμὸ μόνο. Κατὰ τὸν Προύστ ἔρωτας εἶναι δὲ ἀφρων κι' ἀβάσταχτος πόθος γὰ κατακτήσεις τὸ ἀγαπημένο πρόσωπο. "Οχι μόνο σωματικά: σωματικὴ ἀπόκτηση δὲν εἶναι καθόλου πραγματικὴ ἀπόκτηση, ἔλεγε ὁ Προύστ. Θέλει κανεὶς νὰ κατακτήσει ὅλη τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀγαπημένου. Εἶναι μιὰ παλιὰ ἀλήθεια καὶ τὴν βρίσκομε στὸ «Συμπόσιο» τοῦ Πλάτωνα, στὸ λόγο τοῦ Ἀριστοφάνη ὅταν λέγει: «πῶς αὐτὸ ποὺ θέλει δὲ ἔραστῆς ἀπὸ τὸ πρόσωπο ποὺ ἀγαπᾷ εἶναι κάτι ἀπροσδιόριστο ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ αἰστανθεῖ μὰ δχι καὶ νὰ τὸ ἔκφράσει». Ὁ Προύστ σὰν φιλόσοφος, ποὺ θέλει νὰ ἔκφράσει τὸ ἀνέκφραστο καὶ νὰ βρεῖ τὸ ἀνεύρετο, δὲν μπορεῖ νὰ ικανοποιηθεῖ μὲ μιὰ τέτια κατάσταση. Θέλει νὰ βρεῖ τὸ νόημα τοῦ ἔρωτα μὲ κάθε τρόπο. Δὲν μπορεῖ νὰ ἡσυχάσει μὲ τὴ συνειθισμένη λύση ποὺ δίνεται στὸ πρόβλημα τῆς ἀγάπης. Ἀρνεῖται νὰ ἔξαπατηθεῖ ἔστω κι' ἀπὸ τὸν ἔαυτό του. Δὲν θέλει νὰ χει καμμιὰ σχέση μὲ τὴν ίδεα ὅτι ἡ τεκνογονία εἶναι δὲ πραγματικὸς σκοπὸς τοῦ ἔρωτα. Ψάχνοντας γιὰ τὴν ἀληθινή του ἔννοια, ἔχει τὸ κουράγιο νὰ ἔγκαταλείψει τὰ δμαλὰ μονοπάτια τοῦ ἔρωτα καὶ νὰ κατέβει στὶς καταραμένες πόλεις τῶν Σόδομων καὶ τῶν Γδυμορῶν. Δὲν εἶναι ἡ ὥρα κ' δὲ τόπος ν' ἀκολουθήσωμε τὸν Προύστ στὴ φοβερή κάθοδο ποὺ εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ καταθλιπτικὰ πράγματα στὴ φιλολογία ἔπειτα ἀπὸ τὴν κάθοδο τοῦ Dante στὴν Κόλαση.

Ἐκεῖνο ποὺ ξέρομε εἶναι ὅτι ὁ Προύστ περιέγραψε τὴν πικρία καὶ τὴ στειρότητα τοῦ ἔρωτα μ' ἔνα ἐντελῶς φρικιαστικὸ τρόπο. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι παρ' δλα αὐτὰ ἐτόλμησε νὰ ριψοκινδυνεύσει μὲ τὸ ἔρωτημα: Τι εἶναι ἔκεῖνο ποὺ μᾶς δένει μὲ τὸ πρόσωπο ποδ ἀγαποῦμε; Τι εἶναι αὐτὸ στὸν ἔρωτα ποὺ πρέπει νὰ τὸ κατακτήσομε

ἢ νὰ πεθάνομε; στὸ ὄποιο δὲν βρίσκει ἀπάντηση. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ύποφέρει αὐτό. Γιὰ νὰ ξεφύγει αὐτὸν τὸν πόνο, αὐτὴ τὴ φιλοσοφικὴ ἀγωνία ποὺ ψάχνει διαρκῶς γιὰ κάτι ποὺ δὲν βρίσκεται, ένας τρόπος μόνο ύπάρχει: νὰ χάσει κανεὶς τὸν ἔαυτό του μὲς στὴ γενικότητα, νὰ ξεχαστεῖ στὴν ἀντικειμενικότητα καὶ στὴν ηρεμία τῶν φυσικῶν νόμων. Μ' αὐτὴ τὴ διάθεση διατυπώνει αὐτοὺς τοὺς γενικοὺς νόμους τοῦ ἔρωτα καὶ μᾶς λέγει δτὶ δ πόνος εἶναι ἡ πάγκοινη καὶ ἀναπόφευκτη μοῖρα τῶν ἔρωτευμένων. Μᾶς λέει δτὶ δ ἔρωτας εἶναι ἔνα εἶδος τρέλλας, καὶ ποτὲ δὲν κουράζεται νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνει. Φτάνει μάλιστα στὸ σημεῖο ν' ἀρνηθεῖ τὴν πιὸ βαθειά του πίστη, λέγοντας πῶς ἡ ἀτομικότητα—ποὺ καθὼς εἴδαμε ἔχει μιὰ πολὺ μεγαλύτερη πραγματικότητα καὶ σπουδαιότητα γι' αὐτὸν ἀπ' δ, τιδήποτε ἄλλο—δὲν εἶναι παρὰ μιὰν αὐταπάτη. «Ἐκεῖνο ποὺ λέμε ἀτομικότητα, λέει, εἶναι ἀπλῶς μὲ γενικότητα». Μὲ τέτιες παρατηρήσεις, γενικές, ἀντικειμενικές καὶ ἀσύνδετες ζητάει δ Προύστ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸν ἀγωνιώδη κι' ἀβάσταγο πόνο του. Καὶ τὸ ἔκαμε προσεκτικὰ σὰν ἔνας πάσχων γιατρὸς ποὺ παίρνει φάρμακα. Αὐτὸς εἶναι ποὺ εἶπε πῶς «ἡ ζωὴ, ὁ ἔρωτας κι ὁ πόνος μᾶς ὀδηγοῦν σὲ νεκρὰ τέρματα». Ἀλλὰ αὐτοὺς τοὺς τοίχους ποὺ ἡ ζωὴ παρεμβάλλει στὸ μονοπάτι μας μπορεῖ νὰ τοὺς διαπεράσει ἡ διανόηση. Ἡ διανόηση δὲν ἀναγνωρίζει φραγμούς στὴ ζωὴ ἀπ' τοὺς δποίους δὲν ύπάρχει διέξοδος. Μὲ τὴ διανόηση μπορεῖ κανεὶς νὰ διαλύσει τὸ πρόσωπο ποὺ ἀγαπᾶ σὲ μιὰν ἀπέραντη πραγματικότητα—τόσο ἀπέραντη ποὺ θὰ μποροῦσε καὶ νὰ ξεχάσει αὐτὸ τὸ πρόσωπο. Θὰ μποροῦσε νὰ γιατρευτεῖ κανεὶς ἀπ' τὸν πόνο τῆς ἀγάπης δὲν πειθόταν πῶς εἶναι ἔνα εἶδος ἀρρώστιας, μιὰν ἀρρώστια π. χ. τῆς καρδιᾶς.

«Υπάρχουν στιγμὲς στὸ ἔργο τοῦ Προύστ ὅπου ἡ ἀνάγκη νὰ βρεῖ μιὰ λύση στὴ φιλοσοφία τῶν πιὸ ἐπειγόντων προβλημάτων τῆς ὑπαρξῆς εἶναι τόσο δύσυνηρή, ποὺ ἀρχίζομε νὰ αἰσθανόμαστε πῶς δὲν μποροῦμε νὰ ἔξακολουθήσομε, πῶς πρέπει νὰ κλείσομε τὸ βιβλίο. Καλοῦμε τὴ διάνοια μας σὲ βοήθεια νὰ μᾶς δώσει μιὰ στιγμὴ ἀνάπταψης, ἀναβολῆς· ἀλλὰ μιὰ στιγμὴ μόνο, γιατὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἀγωνία ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσει, ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ σταματήσομε γιὰ τὰ καλά. Ἡ διαβεβαίωση τοῦ Προύστ π.χ. δτὶ δ ἔρωτας εἶναι μόνο ἔνα εἶδος τρέλλας καὶ ἡ ἀτομικότητα τοῦ ἀγαπημένου πρόσωπου μιὰ αὐταπάτη, δὲν ἔχει τίποτε τὸ δριστικό. Γυρίζουμε τὴ σελίδα καὶ βρίσκομε τὸν Προύστ νὰ μάχεται μὲ δλη τοῦ τὴ δύναμη νὰ εύρει μιὰν ἄλλη λύση σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν ἔχει λύση. Ἀλλαζε τὴ σκοπιά του. Προσπάθει ν' αποφύγει μάλιστα νὰ εἶναι λυτρωμένος. Εἶναι ὁ πὸ σίγουρος τρόπος νὰ ξεφύγει κανεὶς

ἀπὸ τὸν κίνδυνο τοῦ δογματισμοῦ. Τὸ μόνο πράγμα ποὺ βρίσκομε σ' αὐτὸν σταθερὸ εἶναι ἡ ἀγωνία — πάντοτε συνυφασμένη μὲ τὴν ἔγνοια ποὺ προκαλεῖ τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου. Τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου — ὁ χρόνος ποὺ εἶναι ἔξω ἀπ' τὴν ἀτομική μας ζωὴ καὶ τὸν πόνο μας — δὲν εἶναι τόσο καταθλιπτικὸ δσο τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης μεταξὺ τῆς ζωῆς μας καὶ τοῦ χρόνου. Θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε πώς ὁ χρόνος εἶναι ἐμεῖς. Τὸ Ἔγω μας δὲν εἶναι κάτι στατικό, ἀλύγιστο, πάντα τὸ ἴδιο. Τὸ Ἔγω μας εἶναι μιὰ κίνηση μὲς στὸ χρόνο, δηλαδὴ μιὰ διαρκής συνέχεια ἀλλαγῆς. Ἀλλὰ κανονικὰ δὲν προσέχομε τὴν κίνησή μας μὲς στὸ χρόνο. Θεωροῦμε τὸν ἑαυτό μας σὰν κάτι ἀμετάβλητο. Ἡ μεγαλύτερη τραγωδία τῆς ζωῆς μας, λέει ὁ Προύστ, εἶναι ὅτι ἡ καρδιὰ μας ἀλλάζει. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ πραγματοποιοῦμε μόνο μὲ τὴ φαντασία μας ἢ μὲ τὰ ρομάντσα. Γνωρίζομε πολὺ καλά τὴ θεωρία ὅτι ἡ γῆ κινεῖται, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα δὲν τῇ λαμβάνομε ὑπ' ὅψη μας. Περπατοῦμε πάνω σὲ κάτι ποὺ μοιάζει ἀκίνητο καὶ ζούμε ἐν εἰρήνῃ. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὸ χρόνο. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ μυθιστοριγράφοι γιὰ νὰ μᾶς κάμουν νὰ αἰστανθοῦμε πραγματικὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐπιταχύνουν τὴ ροή τῶν γεγονότων μὲ φοβερὸ ἐντελῶς τρόπο καὶ μέσα σὲ δυὸ λεπτά μᾶς σπρώχνουν σὲ δέκα, εἴκοσι, τριάντα χρόνια. Μέσα σὲ μυθιστορήματα ὁ Προύστ εἶχε τὴν πρώτη ἀποκάλυψη τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ἔταιναν τοποθετημένος ἔξω ἀπ' τὸ χρόνο ἀλλὰ μὲς στὸ χρόνο καὶ δὲν μποροῦμε νὰ γίνει ἀλλοιώς. Αὐτὴ ἡ πρώτη ἀποκάλυψη, τόσο μεστὴ ἀπὸ πόνο, μᾶς παρουσιάζεται στὸ μυθιστόρημά του μ' ἔνα ἀξιοσημείωτο τρόπο. «Ἐνας ἀπ' τοὺς κύριους σκοποὺς τοῦ «Ἀναζητώντας τὸν χαμένο καιρὸ» εἶναι νὰ μᾶς κάνει νὰ νοιώσουμε πώς ὁ χρόνος εἶναι κάτι ζωντανό, ἀχώριστο ἀπ' τὴν ὄπαρξη μας. «Οταν φτάσουμε στὸ τέλους τοῦ δέκατου ἔκτου τόμου, στὸ τέλος τοῦ μυθιστορήματος, ἡ καινούρια ίδεα ποὺ ἀποκτήσαμε μᾶς κάνει ἐκστατι-

κούς. 'Ο Προύστ μᾶς δίνει μιὰ νέα γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας, τὴ γνώση τῆς ὄπαρξης μας σὲ μιὰ τέταρτη διάσταση, τὴ διάσταση τοῦ χρόνου. Αὐτὴ ἡ νέα γνώση εἶναι ἀσφαλῶς ἐπικίνδυνη. "Οταν κάποιος αἰσθάνεται τόσο δεμένος μὲ τὸ χρόνο, δταν αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του τόσο δλοκληρωτικὰ δέσμιο του, τότε ἡ ἀπελπισία δὲν εἶναι μακρυά. Τὸ μυθιστόρημα τοῦ Προύστ μποροῦμε πραγματικὰ νὰ ήταν ἔνα ἔργο ἀπόλυτης ἀπελπισίας, ἀν δὲν εὕρισκε σ' αὐτὸ κανεὶς τὴ μεγάλη πίστη ποὺ ἔταινε τὸ μόνο στήριγμα τοῦ Προύστ: τὴν πίστη στὴν τέχνη. Ἐπιστευε πώς ἡ τέχνη μποροῦμε ν' ἀπολυτώσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ χρόνου. Οἱ λόγοι αὐτῆς τῆς πίστης δὲν ἔχουνε μεγάλο ἐνδιαφέρον. Ἐφευρέθηκαν ἀπὸ ἐμπιστοσύνη. Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ὁ Προύστ βρῆκε μιὰν ὀριστικὴ λύση στὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς; Τὴ λύση τῆς τέχνης; "Οχι, νομίζω ὅτι παρ' ὅλη αὐτὴ τὴν πίστη δ Προύστ ποτὲ δὲν ἔπιαψε νὰ ἔρωτάται γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ ἔρωτηση, τὴν ἔρωτηση ποὺ δὲν ἔχει ἀπάντηση. Σὲ μιὰ στιγμὴ τῆς μεγαλύτερης εἰλικρίνειάς του δ Προύστ ἔγραψε πώς «ἡ τέχνη μπορεῖ νὰ μᾶς δείξει τί πλούτη καὶ τί ἀπέραντη ποικιλία κρύβονται στὴ νύχτα τῶν ψυχῶν μας - τὴ νύχτα τῶν ψυχῶν μας ποὺ ὀνομάζομε μηδέν». Καὶ σὲ μιὰν ἄλλη παρόμοια στιγμὴ ρωτιόντανε ὅν τὸ μηδέν δὲν εἶναι πράγματι ἡ ἀλήθεια κι' δλα μας τὰ δνειρά τίποτε ἄλλο ἀπό 'να ψέμμα.

Μηδέν — τὸ πᾶν — ποὺ οἱ πιστοὶ τ' ὄνομάζουν Θεὸ — εἶναι δυὸ δνόματα ποὺ δίνουν οἱ φιλόσοφοι στὸ ζόφο ποὺ κυκλώνει τὴν ὄπαρξη μας! Ἀληθινοὶ φιλόσοφοι εἶναι ἔκεινοι ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς κάμουν νὰ αἰστανθοῦμε αὐτὸ ποὺ μερικοὶ ὀνομάζουν Θεὸ καὶ ἄλλοι μηδέν. Καὶ γι' αὐτὸ βρίσκομε στὸν Προύστ τὸν ἀληθινὸ φιλόσοφο. Μᾶς μιλάει πάντοτε γιὰ τὸ μηδέν, γιὰ τὸν ζόφο τῆς φυχῆς μας καὶ γιὰ τὴ νύχτα ποὺ ἀπλώνεται πέρα ἀπ' τὴ ζωὴ μας: τὴ νύχτα ποὺ ἔκεινοι ποὺ πιστεύουν τὴν ὀνομάζουν Θεό.

Μεταφρ. Α.Α.Σ.

